

Мая Горчева, доцент, д-р
Университет по библиотекознание и информационни технологии
mayagorcheva@abv.bg

КЛАСИЧЕСКИ ИЛИ МОДЕРНИ, НО ЗАПАДНИ. ЗА ЧИТАТЕЛСКИТЕ ПРИСТРАСТИЯ В ПРОЗАТА НА БОРИС АПРИЛОВ

Резюме

Градусът на приятелствата в прозата на Борис Априлов от 1980-те години се измерва по имената, които той цитира. Списъкът включва предимно имена на небългарски модерни автори от края на XIX и XX век, своеобразна антитеза и алтернатива на тиражираните от соцреализма. Едновременно с това цитатът на името е знак за съизмерването на „своето“ повествование с престижния чуждоезиков литературен модел („Моби Дик“, Т. Ман, Дж. Фаулз и др.). Не са посочени имена от българската литература, но за сметка на това присъстват знакови фигури от модерната българска култура: художниците Александър Денков и Генко Генков, мореплавателите капитан Николай Джамбазов и капитан Георги Георгиев, поетът Христо Фотев – негов близък приятел и др.

Ключови думи: литературен цитат, Борис Априлов, четене

Maya Gorcheva, associate professor, PhD
University of Library Studies and Information Technologies
mayagorcheva@abv.bg

CLASSIC OR MODERN, BUT WESTERN. ON THE READING PREDILECTIONS IN BORIS APRILOV'S PROSE

Abstract

The degree of friendship in Boris Aprilov's fiction of the 1980s can be measured by the names he has referenced and quoted. The list includes mostly names of modern foreign authors of the late 19th and 20th centuries, a kind of antithesis and alternative to those which were disseminated in the period of the "socialist realism". At the same time, the citation of names is a sign of matching his own narrative with the prestigious foreign-language literary models (Moby Dick, T. Mann, J. Fowles, etc.). No names from Bulgarian literature are mentioned, but there are instead significant figures from contemporary Bulgarian culture: the painters Alexander Denkov and Genko Genkov, the sailors Captain Nikolai (Koko) Dzhambazov and Captain Georgi Georgiev, and the poet Hristo Fotev – his very close friend, among others.

Key words: literary quotation, Boris Aprilov, reading

В повестта „Далечно плаване“, издадена през 1988 г., която възсъздава юношеските му преживявания от септември, 1938 г., героят – негов биографичен двойник заявява, че вече пробва перото си като автор на вестниците в родния си град и планира писателската си кариера: „готвех се да сервирам на хората серия подражания на Бромфийлд, Вики Баум и Ремарк“ (БА II: 218)¹. По негови признания, по това време е читател и подражател на „Мартин Идън“ и въобще на силната личност на Джек Лондон, както на остроумието на героите на Съмърсет Моъм. Възлюблената му обаче

¹ Тук и по-долу даваме цитатите от произведения на Борис Априлов според изданието им в „Избрани произведения“, 2014 – римската цифра отговаря на тома, а арабската – на съответната страница. Използвано е съкратено изписване.

не забелязва опитите му за стилистично изящни реплики по тертипа на тези автори, вместо това като българистка от Белградския университет цитира „няколко Ботеви куплета“. За литературните си предпочитания юношата има ясно отработено поведение: „По него време скиторех из чуждоземни литературни „салони“, подобни хвалби към който и да е наш, ако ще той да е Ботев, бих добавил, особено Ботев, посрещах с тъничка, но нарочно неприкрита усмивка“ (БА II: 223). Само че думата, оградена в кавички като добросъвестен цитат, неустойимо препраща начетения читател от 1988 г., когато излиза повестта, към знаменитата статия на Цветан Стоянов „Невидимият салон“ (отпечатана първоначално в сп. „Септември“, 1961, кн. 1). Колкото до вкусовете и образците на начеващия репортер, ако можем да съдим за тях по цитираните в първите му репортажи от началото на 1940-те имена, то списъкът е съвсем друг: еднократно са упоменати Емилиян Станев („Залеzi край Ропотамо“, – *Бургаски фар*, бр. 5857, 1941 г.) и Константин Константинов („Няколко думи за циганите...“, – *Бургаски фар*, бр. 5930, 1941 г.); цитира Шопенхауер („В една дъждовна вечер“, – *Бургаски фар*, бр. 5957, 1941 г.).

Отново от късното му творчество е разказът „Деликатно настроение“², в който отново става дума за разминаване между това, което пише, и това, което цени в литературата. Отново всички имена са небългарски. Според сюжета на разказа, от Пернишкия театър му се обаждат с покана да направи драматизация на Том Сойер, вместо това той предлага да представи за сцената „Островът на съкровищата“ от Робърт Луис Стивънсън, „тази дяволска библия на приключението“. Но колкото и да се възхищава от книгата, това е очарование от други времена, читателските му афинитети са се променили: „Мисля, че ми прави чест да пътувам сега към суровото море със „съкровището“ в торбата, а вече съм на преклонна възраст [приближава шейсетте – б. м. МГ], съзнанието ми е заангажирано от субстанции като Достоевски, Кафка, Пруст и Джойс, а напоследък започнах да се питам дали пък „Три сестри“ не е по-велико произведение и от „Хамлет“ (БА I: 37). Освен тези имена, по-долу разказвачът поставя в един ред и българско име: „Както и да е, обаче Робърт Луис Стивънсън ми е непознат, както Яворов или Кафка, или Пруст. Впрочем какво ли са мислили Кафка и Джойс за Стивънсън?“ (БА I: 43).

Освен признанията за читателски афинитети, няма да открием цялостно прокарани интертекстуални паралели с тези автори в сюжетостроенето, нито заемки и

² Първата публикация на разказа е в сп. Пламък, кн. 11, 1979, с. 68–74, включен е в сборника „Отбраната на Спарта“ (1982).

повлияност. Знаково е самото посочване на имената им като своеобразен критерий за писането, както и разминаването на този избор с официално санкционираните. Българският писател вероятно се запознава с творби на изброените автори в превод на български, а що се отнася до още издадения в превод Джойс – очевидно знанието за него идва през приятелския кръг на писателя, сред който фигурират и известни преводачи от английски. Други изброени имена са Томас Ман, Уилям Голдинг, Джон Фаулз – срв. „Цикладските острови“, БА III: 382–383; 381; 341 и др.; по-цялостно присъства „Моби Дик“ и Хърман Мелвил – срв. „Бостанът“ (БА III: 127–169), „Лодос“ (БА I: 50), „Патетична симфония“ (БА III: 167) и др.; огромен (и хаотичен) брой четива са събрани в последния роман „Хавайските острови“ (БА IV: 189–413), чието изреждане разкрива не толкова читателските афинитети, колкото сменящите се читателски моди (и затова остава извън разглежданите тук авторски имена).

Обратно на отстраняването на български литературни имена, в сюжетите обаче присъстват редица реални лица от българската ни действителност, някои директно упоменати, други разпознаваме като прототипи. По аналогия, подобен преход от литературни „привличания“ към реално общуване („а ми се говореше“) е изигран в епизод от „Деликатно настроение“ (БА I: 42).

Писателят превръща редица реални случки и лични преживявания в основа на повествованието, а поради стечението на обстоятелствата в повествованието влизат редица реални личности. На първо място, това са близките от приятелския кръг. И ако списъкът е подвластен на случайности, фокусирането именно върху тези имена добива смисъла на утвърждаване на определен житейски модел и етос. Сумирането им очертава една специфична социална среда, различна и алтернативна на съществуващия идеологически подреден строй. Включването на част от тях в литературния разказ разкрива маргинални зони, разширяващи и преструктуриращи познанието за тази реалност. Такива са например хората на морето: майсторът на яhti Коста Никитов, протагонист в сюжета за гнева от повестта „Плаващата мансарда“; рибарите или бездомниците от юношеството в Бургас („Далечно плаване“).

Повестта „Плаващата мансарда“ документално стриктно проследява построяването на яхтата „Ахасфер“ през 1971–1973 г. и едно самостоятелно плаване на гордия ѝ собственик. Документалният разказ неусетно прераства в сюжет за гнева към майстора и преодоляването на разрушителната му стихия. Описанието на епизодично споменатите в хода на този фикционално-достоверен сюжет епизодични герои също стои между документалното изброяване и художественото типизиране. Всяка една от

„морските личности“ – оцелялата традиция на бреговото мореплаване – има необичаен личен човешки жизнен път, през който се отразяват и необичайни скрити страни от колективното битие. Майсторът Коста Никитов (наскоро му бе издигнат малък паметник до кея в Ченгене скеле) е наследник на емигрантски род; споменат е и баща му – също корабостроител, с което е оставена диря за руската традиция³ в българската морска традиция. Епизодично се мярват познавачът на лодките Младен Марков, Игнат – рибар самотник, или отшелник, „наречен от пресата Робинзон“, който живее в колиба край блатото Алепу⁴; фаропазачът Стамат (на о. Болшевик); Май Сяров – запален по лодките, постоянен гост на островчето, бай Лефтер от Созопол, приятелят Божидар Станоев; също първите български самотни мореплаватели, направили околосветски обиколки: кап. Георги Георгиев и кап. Николай Джамбазов. Докато с първия новият притежател на яхта има една среща на созополското пристанище, то „Коко“ го съпровожда от първите стъпки на построяването на яхтата; после често тя плава под негово управление.⁵ Повестта запазва спомена за немислимите усилия и всеотдайност, с които под Витоша Николай Джамбазов с ръцете си измайсторява перфектната яхта, с която по-сетне през 1980 г. участва в трансатлантическата регата „Остар“, а през 1983-1985 прави околосветско пътешествие. На връщане от регатата през 1980-а яхтата ще излезе от три преобръщания „през кила“ в Атлантическия океан при урагана Карл. Личността му е обобщение: „Е, той обича да споменава често малката думичка „аз“ и да се заканва със силни изрази на бъдещето, но както видяхме по-късно, заканите му се материализираха и „азът“ зае мястото си в историята на българския яхтинг. Николай Джамбазов е човекът, който не само че осъществи, но и надхвърли призрачната висота на бляновете си“ (БА III: 295).

Романтичен герой, обобщение на тип, или реален прототип се крие зад други герои като рибаря Маноли („Лодос“ и др.) или като „Господарят на Индийския океан“ от едноименния разказ?

Ако на „Ахасфер“ се носи славата на първата построена по частна поръчка яхта, с писателя разказвач е следващият от софийските културтрегери, който ще поръча яхта: режисьорът Рангел Вълчанов. Софийските компании, които превръщат Созопол в

³ Става дума за наследниците на емигрантите след гражданската война в Русия (1918–1922), много от които са от Малорусия, дн. Украйна.

⁴ Срв. разказът за странстванията му в репортажа „Алепу – Игнатовото блато“, – *Наша родина*, кн. 2–3, 1976, с. 56–59.

⁵ Плаванията им са описани както в „Плаващата мансарда“, така и в дневника на капитан Джамбазов, срв. „С „Тангра“ срещу вятъра“ (Пловдив: Арт Нитон, 2017, с. 38–40).

престижно място, са събрани в разказа „Вечеря на „Сиракуза“ (Кристиян)“ (сб. „Часът на източния бриз“, 1986) на борда на въображаемата яхта. По тях навярно могат да се идентифицират прототипи и лица от софийската бохема, която неусетно от 1960-те насетне завладява плажовете от Созопол на юг. От дистанцията на времето тъкмо от тази мода пък идва онова, което ще се превърне в днешната каменна бутафория, трупана над полуострова на древната Аполония, или Созо-болу. Писателят си спомня за края на вятърните мелници („И те, горките си отидоха, и те изгоряха, кажи-речи пред очите ми, в продължение на годините успях да зърна как хората си откъртват от тях гориво, особено за варене на петмез“, БА II: 298); за походите до Ропотамо или опустяването на полето и гората. Или както описва първите сигнали на туристическото нашествие в повестта „Бостанът“:

[...] каша от лоша администрация и неизмислена както трябва архитектура, мешавица от претенции, а всъщност нищо, трагизъм, гибел, всички задружно бяха успели да превърнат древното ритмично градче в шумен бум и катастрофа, за която бъдещето сигурно щеше да потърси сметка. (БА III: 35)

Мярват се лица от литературната бохема или писатели: Васил Станилов или Христо Фотев („Плаващата мансарда“); на приятелството с бургаския поет е посветен и разказът „Стена срещу вятъра“. В повестта „Стената“ се събират герои от други произведения. До рибаря Маноли е Чико – преводач от английски и испански, който иска да превежда Джойс. Героят с името Чико, който е в центъра на нелепите ситуации в комедията „Кораб с розови платна“ (1974), се появява и в киносюжета на „С любов и нежност“ (1978), вторият филм на тандема Рангел Вълчанов – Валери Петров. Зад персонажа могат да се търсят реални прототипи, но и централен тип в Борис-Априловото повествование (фигурата на преводача е изведена до централен персонаж в „Хавайските острови“, но това е неуспял преводач на литература, читател и екскурзовод в корортния комплекс).

Борис Априлов не крие прототипите си, нито реалиите, на които стъпва повествованието му, прокарвайки пряка връзка между фикционалния сюжет и реалността. А в обратен ред – реалността добива особено качество с литературното си преобразяване.

Обобщен тип на творческата свобода и индивидуалността на твореца е писателят Александър от повестта „Овъркил“, издадена в сборник от 1988 г., но датирана от 1974 г. – времето на построяването на яхтата „Ахасфер“. Сюжетът е морски – става дума за плаване до сърцето на Черно море, където писателят, омерзен от

живота си и от липсата на признание, е решил да се самопотопи. Името Александър се появява и в романа за деца „Лиско при квадратните същества“, писан от 1969 и публикуван през 1975 г. (БА VII), и е „прескочило“ и в писаната по същото време повест. В романа за деца обаче героят е художник, илюстратор на „Одисеята“, работи за кинематографията и има сключен договор за илюстрациите на „Дон Кихот“. Но вместо да е точен изпълнител и да спазва срокове, той предпочита да се крие и се спуска в неизследвани пещери. По тези данни можем да посочим съответствие с реална личност. Тъкмо такива творчески проекти изпълнява Александър Денков (1925–1972), илюстратор и график, една от нестандартните творчески личности сред мъртвилото на социалното общество.

Фиг. 1. Наши илюстратори. Родина, кн. 11, 1969.

Той е илюстратор на изданието на „Илиада“ на български (1969), но и на множество детски книги, фантастика или маринистика, включително на сборника разкази „Морето е на всички“ (1963) от Борис Априлов. Художник сценограф в театъра и киното, той работи и за филма по сценарий на Борис Априлов „Петимата от Моби Дик“ (1970). Известен като пещерняк и леководолаз, той е един от пионерите на спелеологията у нас. Отново реалната личност е обобщение за социален тип, с реално битие и житейска история, напълно извън и въпреки наложените според конюнктурата модели.

Името Александър не може да не се асоциира и с други съвременни творци, които контрастират с налаганите от режима норми, като скулптора Александър Дяков (1932–2018), работил и за киното, също емблематична личност както с изкуството си, така и със славата си сред софийската бохема след 1960-те, или Александър Бешков (1937–2013), син на Илия Бешков, писател, журналист, университетски преподавател и неподражаем особняк. Тъкмо Александър Бешков пише прощално слово при смъртта на своя съименник през 1972 г. („Александър Денков“, – *Наша родина*, кн. 6, 1972, с. 18–20).

Сюжетът на плаването към сърцето на Черно море от повестта „Овъркил“ не би бил възможен в реалността (едва ли бреговете части биха допуснали пресичане на териториалните води), както и немотивиран, тъй като Александър живее с една споделена всеотдайна любов. В крайна сметка се отказва от самоубийството и връща на брега, тъй като внезапно наред плаването в ума му се ражда идеята за нова пиеса. Можем да „нормализираме“ нелогичността на сюжета, ако свържем сюжета с изходен образец. Мотивът за морското плаване като върховен екзистенциален опит има знаменития си предходник в лицето на Джек Лондон – един от ранните авторитети за бъдещия писател, макар че в „По море със „Снарк““ (*The Cruise of Snark*, 1911) се разказва и за главоболиите около построяването на яхтата и доста съкратения маршрут на замисленото околосветско пътешествие само до Хаваите и полинезийските острови, завършило с ненадейна слабост и болест. Отново Джек Лондон в романа „Мартин Идън“ (*Martin Iden*, 1908–1909) показва самоубийство на писателя, завоювал слава, но отвратен от лицемерието на тълпата почитатели, отново в сърцето на морето, но на борда на кораб и с посока към Таити. Със силата на волята той преодолява инстинкта за живот и се самопотопява. Ако Александър копира този образец с решението да тръгне, то в развръзката надделява стремежът към другите и към творчеството.

Препратка към ранните четива и масовата литература можем да видим кодирана и в другия герой от повестта „Овъркил“ – изплувалият от морето дивак Нумиан. Загадъчното име, което извиква асоциация с епитета нуминозен, може да се разчете като съставно име от други две имена от актуалните за 1930-те приключенско-сензационни икони – НУМа е името на бащата лъв в джунглата, където живее ТарзАН.

Интертекстуалните паралели в сюжета на повестта съжителстват с паралели с конкретни факти от чисто българската съвременност, към които насочва небългарската дума овъркил (*overkill*), която на английски означава свръхусилие, влагане на повече мощ, отколкото е нужно за конкретната цел. Така се предава на български и терминът в

мореплаването *over-keel*, познат от приключенската морска литература. В средата на 1980-те овъркилът буквално става част от българската реалност и чрез дневника на мореплавателя капитан Николай (Коко) Джамбазов „С „Тангра“ в океана“ (1984), само че изписано „оверкил“, запазено и в издадените без цензуриране дневници в книгата „С „Тангра“ срещу вятъра“ (2017).

Фиг. 2. Капитан Николай Джамбазов. Сн. Военноморски музей – Варна.
<https://www.facebook.com/photo?fbid=1552550831445899&set=a.371465839554410>

Тъкмо от него писателят слуша разкази за самотни мореплаватели или разучава яхтеното оборудване. В същото време в началото на 1970-те замисля и прави първите варианти на повестта „Овъркил“, в която изобилно използва екзотична корабна терминология с плаваща котва, ванти и т. н. Плаването на „Тангра“ предхожда излизането на повестта „Овъркил“, но фикционалният овъркил на Борис Априлов от първия ръкопис 1974–1975 г. предхожда както реалните преобръщания на Николай Джамбазов, така и излизането на книгата по дневника на самотния мореплавател през 1984 г. Литературният сюжет за овъркил предхожда реалния факт, но тъй като фикционалният текст остава в ръкопис, изглежда, че литературният герой има за протообраз опита на мореплавателя. В тези обратни огледала на реалност и литературна фикция всъщност мореплавателят следва литературно въобразеният персонаж, докато според асинхронията на публичното явяване на текста на дневника и на повестта хронологията е обратна – литературното произведение следва дневника на

мореплавателя и прави от неговото самотно плаване и овъркила му метафора на творческо възможване и воля. Що се отнася до разбираемата терминология в повестта, тя може да се възстанови през езика на преводите за известни мореплаватели, излизали в специализираната библиотека „Морета, брегове и хора“ на изд. „Георги Бакалов“ – Варна. Дневникът на известния самотен мореплавател Френсис Чичестър „Джипси Мот IV“ излиза тъкмо през 1973 (изд. „Медицина и физкултура“) в превод от Ирина и Николай Флорови.⁶ Тъкмо там могат да се открият термини като „краспици“, които са неоткриваеми по речниците или в бъдещите книги на Николай Джамбазов, затова като източник на морската картина можем да посочим съществувашага българска книжовна традиция.

Отново с отложено излизане е романът „Великата суета“, който е публикуван през 1990 г., но с датировка под текста 1979 г. Протагонистът на разказвача е художник, негов роб, избрал да се нарича Гоген. Сродството в имената е хипнотизирало българския художник Генко Генков, тъй като е ценял високо изобразителния подход на френския майстор и го наричал свой учител. Също както като героя, художникът е известен с инстинктивната жажда да рисува.

Фигурата на Генко Генков се явява още в най-ранните литературни опити на Борис Априлов. Като репортер на „Бургаски фар“ той пише подлистник, за да приветства първата изложба на художника, още ученик в Бургас („Първата художествена изложба на Генко Генков“, – *Бургаски фар*, бр. 5884, 9 юли 1941 г.). Фигурата на невръстния художник край пристанището е запечатана в късната му повест „Далечно плаване“ (БА II: 254). В романа „Великата суета“ Гоген – алтер его на българския създател на шедеври – присъства чрез монументалната архитектоника на обявените за гениални картини на роба Гоген, както чрез аскезата на творчеството.⁷

По цитираните имена или чрез възстановката на прототипите Борис Априлов запечатва съвременността в образи, чрез които възсъздава идеала за творческата личност извън официалните и идеологически санкционирани. През тези образи-образци минава „другата“ българска история, която съжителства с отвъдбългарски литературни авторитети. От фактологичната дребнавост на цитираните имена изплува

⁶ Ирина Флорова е преподавала английски на готвещия се да тръгне към световните океани Николай Джамбазов (устен разговор).

⁷ За засичанията между житейския и творческия стил на Генко Генков и въображаемите художници в романа още в: Мая Горчева. Генко Генков в романа „Великата суета“ от Борис Априлов. – Текст и изображение. Втора интердисциплинарна конференция, 13–14 септември 2024 (под печат).

един исторически разказ, своеобразна нова епичност на лицата на човешките и творческите ценности, въпреки господството на един тоталитарен режим.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Цитирани творби на Борис Априлов:

Даваме заглавията по публикацията в книга приживе на автора и по публикацията в томовете: Априлов 2014: Априлов, Б. *Избрани произведения*, том I–IX. София: Джина. [Aprilov 2014: Aprilov, B. *Izbrani proizvedeniya*, tom I–IX. Sofia: Dzhina]

Том I Великата суета [Tom I Velikata sueta]

Том II Далечни плавания [Tom II Dalechni plavaniya]

Том III Чудак, пропит от лунна светлина [Tom III Chudak, propit ot lunna svetlina]

Том IV Следобедът на едно чудовище [Tom IV Sledobedat na edno chudovishte]

Том V Кога ще дойде Диана [Tom V Koga shte doyde Diana]

Том VII Приключенията на Лиско [Tom VII Priklyucheniya na Lisko]

Literary site of Boris Aprilov: <https://borisaprilov.wordpress.com/>

Джавков 1941: Джавков, А. „Залези край Ропотамо. Репортаж“. – *Бургаски фар*, № 5857, 5 юни 1941; бр. 5858, 6 юни 1941. [Dzhavkov 1941: Dzhavkov, A. „Zalezi kray Ropotamo. Reportazh“. – *Burgaski far*, № 5857, 5 yuni 1941; br. 5858, 6 yuni 1941.]

Джавков, Захариев 1941: Джавков, А., Захариев, З. „В една дъждовна вечер. Репортаж от А. Джавков и Захари Захариев“. – *Бургаски фар*, № 5957, 7 октомври 1941. [Zahariev 1941: Zahariev, Z. „V edna dazhdovna vecher. Reportazh ot A. Dzh. Il. Zahari Zahariev“. – *Burgaski far*, № 5957, 7 oktomvri 1941.]

Априлов 1941: Априлов, Б. „Няколко думи за циганите...“ – *Бургаски фар*, бр. 5930, с. ... 1941 г. [Aprilov 1941: Aprilov, B. „Nyakolko dumi za tsiganite...“ – *Burgaski far*, br. 5930, s. ...? 1941 g.]

Априлов 1941: Априлов, Б. „Първата художествена изложба на Генко Генков“. – *Бургаски фар*, бр. 5884, с. ...?, 9 юли 1941 г. [Aprilov 1941: Aprilov, B. „Parvata hudozhestvena izlozhba na Genko Genkov“. – *Burgaski far*, br. 5884, s. ...?, 9 yuli 1941 g.]

Априлов 1965: Априлов, Б. „Лодос“. – В: *Докосване. Разкази*. София: Български писател, 1965, с. 92–102. // БА I, с. 46–53. [Aprilov 1965: Aprilov, B. „Lodos“. – V: *Dokosvane. Razkazi*. Sofia: Balgarski pisatel, 1965, s. 92–102. // BA I, s. 46–53.]

Априлов 1969: Априлов, Б. „Патетична симфония“. – В: *Есенни дюни*. Варна: Държавно издателство, 1969 г. с. 28–33. // БА II, с. 163–167. [Aprilov 1969: Aprilov, B. „Patetichna simfoniya“. – V: *Esenni dyuni*. Varna: Darzhavno izdatelstvo, 1969 g. s. 28–33. // BA II, s. 163–167.]

Априлов 1975: Априлов, Б. *Лиско при квадратните същества*. София: Народна младеж, 1975. // БА VII, с. 179–431. [Aprilov 1975: Aprilov, B. Lisko pri kvadratnite sashtestva. Sofia: Narodna mladezh, 1975. // BA VII, s. 179–431.]

Априлов 1982: Априлов, Б. „Господарят на Индийския океан“. – В: *Отбраната на Спарта. Разкази и новели*. София: Български писател, 1982 г., с. 154–159. // БА III, с. 112–117. [Aprilov 1982: Aprilov, B. „Gospodaryat na Indiyiskiya okean“. – V: Otbranata na Sparta. Sofia: Balgarski pisatel, s. 154–159. // BA III, s. 112–117.]

Априлов 1982: Априлов, Б. „Деликатно настроение“. – В: *Отбраната на Спарта. Разкази и новели*. София: Български писател, 1982 г., с. 83–94. // БА I, с. 35–45. [Aprilov 1982: Aprilov, B. „Delikatno nastroyenie“. – V: Otbranata na Sparta. Razkazi i noveli. Sofia: Balgarski pisatel, 1982 g., s. 83–94. // BA I, s. 35–45.]

Априлов 1982: Априлов, Б. „Отбраната на Спарта“. – В: *Отбраната на Спарта. Разкази и новели*. София: Български писател, 1982 г., с. 5–24. // БА I, с. 86–104. [Aprilov 1982: Aprilov, B. „Otbranata na Sparta“. – V: Otbranata na Sparta. Razkazi i noveli. Sofia: Balgarski pisatel, 1982 g., s. 5–24. // BA I, s. 86–104.]

Априлов 1984: Априлов, Б. „Бостанът“. – В: *Четири повести. Бостанът. Убийството. Прерия. Стената*. София: Български писател, 1984, с. 5–49. // БА II: 127–169. [Aprilov 1984: Aprilov, B. „Bostanat“. – V: Chetiri povesti. Bostanat. Ubiystvoto. Preriya. Stenata. Sofia: Balgarski pisatel, 1984, s. 5–49. // BA II: 127–169.]

Априлов 1986: Априлов, Б. „Вечеря на „Сиракуза“ (Кристиян)“. – В: *Часът на източния бриз*. София: Български писател, 1986, с. 54–68. // БА IV, с. 32–46. [Aprilov 1986: Aprilov, B. „Vecherya na „Sirakuza“ (Kristiyan)“. – V: Chasat na iztochniya briz. Sofia: Balgarski pisatel, 1986, s. 54–68. // BA IV, s. 32–46.]

Априлов 1986: Априлов, Б. „Стена срещу вятъра“. – В: *Часът на източния бриз*. София: Български писател, 1986, с. 69–73. // БА IV, с. 47–51. [Aprilov 1986: Aprilov, B. „Stena sreshtu vyatara“. – V: Chasat na iztochniya briz. Sofiya: Balgarski pisatel, 1986, s. 69–73. // BA IV, s. 47–51.]

Априлов 1988: Априлов, Б. „Далечно плаване“. – В: *Далечно плаване*. София: Български писател, 1988, с. 5–72. // БА II, с. 209–274. [Aprilov 1988: Aprilov, B. „Dalechno plavane“. – V: Dalechno plavane. Sofia: Balgarski pisatel, 1988, s. 5–72. // BA II, s. 209–274.]

Априлов 1988: Априлов, Б. „Плаващата мансарда“. – В: *Далечно плаване*. София: Български писател, 1988, с. 5–72. // БА II, с. 209–274. [Aprilov 1988: Aprilov, B. „Plavashtata mansarda“. – V: Dalechno plavane. Sofia: Balgarski pisatel, 1988, s. 5–72. // BA II, s. 209–274.]

Априлов 1988: Априлов, Б. „Овъркил“. – В: *Далечно плаване*. София: Български писател, 1988 г., с. 141–223. // БА II, с. 339–456. [Apriov 1988: Aprilov, B. „Ovarkil“. – V: Dalechno plavane. Sofia: Balgarski pisatel, 1988 g., s. 141–223. // BA II, s. 339–456.]

Априлов 1997: Априлов, Б. *Хавайските острови. Роман*. София: Отечество, 1997. // БА IV, с. 189–413. [Aprilov 1997: Aprilov, B. Havayskite ostrovi. Roman. Sofiya: Otechestvo, 1997. // BA IV, s. 189–413.]

Априлов 2014: Априлов, Б. „Великата суета“. – В: *Избрани съчинения, Т. I*. София: Джина, с. 257–376. [Aprilov 2014: Aprilov, B. „Velikata sueta“. – Izbrani sachineniya, T. I. Sofia: Dzhina, s. 257–376.]

Априлов 2014: Априлов, Б. „Кораб с розови платна“. – В: *Избрани съчинения, Т. V*. София: Джина, с. 187–248. [Aprilov 2014: Aprilov, B. „Korab s rozovi platna“. – V: *Izbrani sachineniya*, T. V. Sofia: Dzhina, s. 187–248.]

Априлов 2014: Априлов, Б. „Цикладските острови“. – В: *Избрани съчинения, Т. III*, София: Джина, с. 320–411. [Aprilov 2014: Aprilov, B. „Tsikladskite ostrovi“. – V: *Izbrani sachineniya*, T. III, Sofiya: Dzhina, s. 320–411.]

ФИЛМОГРАФИЯ

Петимата от Моби Дик. Реж. Гриша Островски, Тодор Стоянов, 1970 г.

С любов и нежност. Реж. Рангел Вълчанов, 1978 г.